

SÜNBUİL SİNAN VE ATVÂR-I SEB'A RİSALESİ BAĞLAMINDA NEFİS MERTEBELERİ

Sünbül Sinan and Levels of Human Soul in the Context of His Atvâr-ı Seb'a

Mehmet Şirin AYIŞ¹

Geliş Tarihi: 20.02.2017 / Kabul Tarihi: 31.03.2017

Öz

Sünbül Sinan, Halvetiyye tarikatının Sünbülüyye kolunun kurucusudur. Tasavvuf yolunda Cemâl Halvetî'ye intisap etti. Onun vefatından sonra Koca Mustafa Paşa Dergâhında postnişin oldu. Bu tarihten itibaren vefatına kadar, kendi adıyla anılacak olan bu dergâhta irşad faaliyetini sürdürdü. II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerini idrak etti, 1529'da İstanbul'da vefat etti. Cenaze namazı Fâtiḥ Camii'nde Kemalpaşazâde tarafından kıldırıldı ve dergâhının hazîresine defnedildi. Çalışmamız, Sünbül Sinan'ın risalesinin Arapça yazma nüshası esas alınarak hazırlandı. Müellifimiz, risalesinde nefsin yedi mertebesini ele alır ve bu bağlamda her bir mertebede genel olarak dört hususa dikkat çeker. Birincisi, mertebenin ismi ve özelliği, ikincisi, bu mertebede bulunan kişinin içinde bulunduğu durum, üçüncüsü, bu mertebenin hangi peygamber ismine denk geldiği, dördüncüsü ise bu mertebenin hangi yıldız ile eşleştiği. Bu çalışmamızda, Sünbül Sinan'ın Atvâr-ı Seb'a adlı risalesi bağlamında nefis mertebeleri ile ilgili hususlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Sünbül Sinan, Halvetiyye, Atvâr-ı Seb'a, Nefis Mertebeleri, Salik.*

Abstract

Sünbül Sinan is the founder of the Sünbüllüyye arm of the Khalwatiyya sect. He as affiliated to Jamâl Halveti on the path of Sufism. After his death, he became a

1 Yrd. Doç. Dr., Bingöl Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, msirinayis@hotmail.com.

sheikh at the Koca Mustafa Pasha dervish convent. From this date until his death, he continued to show the right way in this dervish convent which is memorialized by his name. He comprehended the Bayezid II, Sultan Selim the Stern and Süleyman the Magnificent, and died in Istanbul in 1529. His funeral prayer was made by Kemalpaşazade in the Fatih Mosque and buried to the burial chamber of the dervish convent. Our study was prepared on the basis of an Arabic copy of the book written by Sünbül Sinan. In our book, our author deal with the seven levels of the human soul, and in this context, he takes attention to four subjects in general at each stage. The first is the name and characteristic of the level, the second is the situation of the person who is in this level, the third is that the name of which prophet is suitable for this level, and the fourth is that which star this level is matched with. In this work, it was tried to reveal the issues related to levels of human soul in the context of Sünbül Sinan's book, "Atvâr-ı Seb'a".

Keywords: Sünbül Sinan, Khalwatiyya, Seven Attitudes, The Levels of Human Soul, Pilgrim.

Giriş

Tasavvuf ehline göre nefis, mahiyeti, birliği, cisim ve cevher oluşu, kadîm ve hâdis oluşu, evvel veya sonra yaratılışı gibi hususlardan daha çok, zaafı, hileleri, kötülükleri, hastalıkları, bunları tedavi etmenin yollarıyla kötülüklerinden korunmanın çareleri ve nefis terbiyesi gibi konular üzerinde durulmuştur. Dolayısıyla tasavvufta nefis denilince, şer ve günahın kaynağı olan, kötü huy ve süflî arzuların tamamı anlamına gelen ve kötülüğü emreden nefis anlaşılır. (Uludağ, 2006: 526-529)

Sûfilere göre nefis aslında bir tanedir. Ancak bu tek olan nefsin birçok sıfatları vardır. Bu tek olan nefis, Kur'an-ı Kerimde de belirtildiği şekilde terbiye edilmeden önce "Emmâre" (Yusuf, 12/53), tevbe edip günahlarından pişmanlık duyunca "Levvâme" (Kıyame, 75/ 2), kendisine, işlediği günahlar ve takvası ilham edilince "Mülhime" (Şems, 91/8), olgunlaşıp itminana erince "Mutmainne" (Fecr, 89/27), Allah'tan razı olunca "Râziye" (Fecr, 89/28), Allah kendisinden razı olunca "Marziyye" (Fecr, 89/28) ve fena makamına ulaşıp benliğinden kurtulunca da "Kâmile" olarak isimlendirilir.

Sûfiler, seyru-u sülûk esnasında sâlikin nefsinde meydana gelen değişimleri göz önüne alarak nefisle ilgili mükemmele doğru giden bir derecelendirme yapmışlardır. Yedi mertebeden meydana gelen bu derecelendirmenin her bir mertebesinde sâlikin nefsinin sahip olduğu özellikleri değişik yönleriyle izah etmişler ve her mertebede hangi ismin zikrine devam edeceğini tesbit etmişlerdir. (Yılmaz, 2007: 264-266; Türer, 1995: 135-140; Gündüz, 1984: 207-229; Öztürk, 1998: 114-128)

Nefis mertebeleri konusunda Kur'an ayetlerine dayanarak ilk tasnifi Cüneyd-i Bağdâdî'nin yaptığı rivayet edilir. (Muslu, 2012: 340)

Tasavvuf geleneğinde nefis mertebelerinin sayısı, ilk dönemlerden itibaren makam sayılarına göre değişiklik arz etmiştir. Örneğin Gazzâlî, İbn Atâullah İskenderî, Râgıb el-İsfahânî, Nemüddin-i Kübrâ ve Şihâbuddin Sühreverdî gibi mutasavvıflar (Emmâre, Levvâme ve Mutmainne) gibi üçlü bir sınıflandırma yapmışlar. Hâkim-i Tirmizî ve Eşrefoğlu Rûmî gibi mutasavvıflar (Emmâre, Levvâme, Mülhime ve Mutmainne) gibi dörtlü bir tasnif yapmışlar. Osmanlı mutasavvıfları ise genellikle yedili tasnifi benimsemişlerdir. (Muslu, 2007: 44-45)

Bu çalışmada amacımız, Halvetiyye tarikatı geleneğine mensub olan Sünbül Sinan'ın nefis mertebeleri ile ilgili olarak yazmış olduğu Atvar-ı Seb'a adlı Arapça yazma risalesini gün yüzüne çıkarmak ve bu risalede nefis mertebeleri ile ilgili olarak yazılmış olan hususları daha yakından tanıma fırsatı bulmaktır. Çalışmamız, Sünbül Sinan'ın Atvâr-ı Seb'a adlı risalesinin Arapça yazma nüshası esas alınarak hazırlandı. Sünbül Sinan, eserinde, yedili tasnif geleneğine uyarak nefsi yedi mertebede ele almış ve eserini bu isim ile isimlendirmiştir. Müellifimiz, nefsin yedi mertebesini tasavvûfî açıdan izah ettikten sonra, her bir mertebeyi bir peygamber ve gezegen ismi ile açıklayarak, nefis mertebelerine yeni bir yaklaşım ve yorum getirmiştir. Bu çalışmada, Sünbül Sinan'ın hayatı, tasavvufa intisabı, eserleri ve Atvâr-ı Seb'a risalesi ile ilgili kısa bilgiler verildikten sonra müellifimizin nefis mertebeleri ile ilgili görüşleri ele alınacaktır.

1. Hayatı

Sünbül Sinan, Halvetiyye tarikatının Sünbülüyye kolunun kurucusudur. Asıl adı Yûsuf b. Yakûb'tur. Aynı zamanda şeyhi de olan Cemâl-i Halvetî tarafından kendisine Sünbül lakabı verilmiş ve Sünbül Sinan olarak meşhur olmuştur. Amasya'nın Merzifon ilçesinde doğdu. Tahsil hayatının ilk yıllarını memleketinde tamamladı. Daha sonra İstanbul'a giderek medrese tahsiline başladı. Daha sonra Halvetiyye tarikatının Cemâliyye kolunun da kurucusu olan Cemâl Halvetî ile tanıştı, tarikat yolunda kendisine intisap etti ve bu şekilde tasavvuf yoluna girdi. Cemal Halvetî'den üç seneye yakın manevî terbiye dediğimiz seyr u sülûk eğitimi gördü. Bu eğitimden sonra şeyhi, kendisine hilafet verdi. (Yusuf, 1290: 32; Yücer, 2010: 135; Yazıcı, 1956: 97-104; Velikâhyaoglu, 1999: 173-179; Bursalı, 1972I: 78; Harîrîzâde: 144a; Vassâf, 2006: 361-393; Vicdânî, 1995: 59-62)

Cemal Halvetî'den hilafet aldıktan sonra irşad göreviyle Mısır'a gönderildi. Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda irşad faaliyetini sürdüren Cemâl Halvetî hacca gitmek amacıyla İstanbul'dan ayrılırken Sünbül Sinan'a haber gönderip kendi-

sinin de hacca gelmesini istediğini bildirdi. Cemâl Halvetî yolda vefat edince (899/1494) bu buluşma gerçekleşmedi. Sünbül Sinan, hac dönüşü şeyhinin vasiyeti gereği İstanbul'a dönerek kızı Safiye Hatun'la evlendi ve Koca Mustafa Paşa Dergâhında postnişin oldu. Bu tarihten itibaren vefatına kadar, kendi adıyla anılacak olan Koca Mustafa Paşa Dergâhında irşad faaliyetini sürdürdü. (Yusuf, 1290: 32; Yücer, 2010: 135)

İrşad faaliyetlerinin yanı sıra cuma günleri Ayasofya ve Fâtih camilerinde vazalar verdi. Bu durum, onun aynı zamanda iyi bir hatip olduğunu da göstermektedir. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim, yaptırdığı caminin açılış merasimi sırasında vaaz etme görevini kendisine vermiştir. Bu olay, onun hem padişah nezdindeki itibarını, hem de yaşadığı devirde sahip olduğu ilmi ve tasavvûfî mertebeyi göstermektedir. (Yücer, 2010: 136; Hulvî 1993: 451)

II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerini idrak eden Sünbül Efendi, 936/1529'da vefat etti. Cenaze namazı Fâtih Camii'nde Kemalpaşazâde tarafından kıldırıldı ve dergâhının hazîresine defnedildi. Türbesi İstanbul'un en önemli ziyaretgâhlarından biridir. (Yusuf, 1290: 32; Yücer, 2010: 136)

Hüseyin Vassâf, Şeyhülislâm Kemalpaşazâde'nin onun vefatı dolayısıyla söylediği tarih manzumesinin çini üzerine yazdırılıp türbeye konulduğunu ve "Nûr ola Sünbül Sinân'ın kabri hep" tarih mısraıyla biten sekiz beyitlik bu manzumeyi eserine kaydettiğini belirtir. (Vassâf, 2006: 375)

Sünbül Efendi'nin vefatından sonra yerine Merkez Efendi postnişin olmuş, Sünbül Efendi'ye nisbet edilen Sünbülüyye, Merkez Efendi ve diğer halifeleri tarafından yaygınlaştırılmıştır. Yâkub Germiyânî, Cem Şah Efendi, Akşehirli Cemal Efendi, Maksud Dede, Kefeli Alâeddin Ali, Çavdarlı Şeyh Ahmed Dede onun halifeleri arasında zikredilebilir. (Yücer, 2010: 140; Yazıcı, 1956: 236)

2. Eserleri

1. *Risaletu't-Tahkikiyye*: Eserde, sema, devran ve bunların meşruiyeti ile ilgili hususlar ele alınmıştır. (*Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, No: 1761*)

2. *Risâle Der Hakk-ı Zikr-i Devrân*: Bir önceki eserin Türkçe özetidir. (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY, No: 3868)

3. *Risale fî Beyan-i Atvari's-Seb'a*: Seyrû sülûk mertebelerinden bahseder. Aynı zamanda çalışma konumuz olan eseridir. (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No: 2835, vrk. 6-11; Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Dvd No:1788, Arşiv No: 06 Mil Yz A 8942/2)

4. *Tarikatnâme*: (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin, No: 2956)

5. *Risâle fî deverâni's-sûfiyye*: (Beyazıt Devlet Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi, No: 3602)

3. Atvar-ı Seb'a Risalesi

Sünbül Sinan'ın çalışmamıza konu olan risalesinin iki adet yazma nüshasına ulaştık. Bunlardan bir tanesi, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, 2835/002 numarada kayıtlıdır. Bu nüsha, Rika ile yazılmış olup içinde bulunduğu eserin 6a-11a varakları arasında yer almaktadır. Diğeri ise Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 1788 numaralı Dvd' de kayıtlıdır. Çalışmamızda, eserin Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonundaki nüshasını esas aldık.

Eserin, tanıtımı yapılan nüshasının 22a varağına kadar olan kısım Sinan Efendi'nin risalesidir. 14b varağının kenarında şöyle bir not düşülmüş: Bir gün İbrahim b. Ethem hazretlerine birkaç misafir geldi. Hazret, onların gerçek Allah dostu olduklarını anlayınca, onlardan birkaç nasihat istedi. Onlar da kendisine şu nasihatte bulundular: Çok uyuyandan rikkat-i kalp bekleme. Çok yiyenden gece ibadeti bekleme. Zalimlerin sohbetini sevip, bunu bir ihtiyaç olarak gören kimseden din konusunda istikamet üzere olmasını bekleme. Yalan ve gıybeti kendisine alışkanlık haline getirenden kemal-i iman üzere ölmesini bekleme. Halkın içine çok karışan kimseden ibadet zevkini alacağını bekleme. Halkın rızasını isteyen Allah rızası bekleme.

Eserin 22b varağında cetvel içi boş bırakılmış, sol kenarında Seyyid Seyfi isimli bir sûfiden tasavvuf ehlinde bulunması gereken bazı hasletler yazılmış. 23a varağında, cetvelin dışında kalan kısmın sayfanın üst ve sol taraflarında Veysel Karanî, Yahya Muaz, Hasan Basrî, Hüseyin Mansur (Hallac), ve Ebubekir Verrak gibi zatlardan bazı rivayet ve alıntılar var. Varağın cetvel içi kısmında ise miraç olayında perdelerin kaldırılması ve Hz. Peygamberin Cenab-ı Hakk ile farklı bir keyfiyette görüşmesi ile ilgili hususlar ele alınmış. Eserin sonunda bu nüshanın kim tarafından ve ne zaman yazıldığına dair bir kayıt bulunmamaktadır. 22a varağının kenarında yedi nefis mertebesinin her birisinin sırasıyla makamı, seyri, âlemi, hali, varidi, nuru, miftahı ve muini gibi özellikleri yazılmıştır. Bununla ilgili bilgileri makalenin sonunda bir tablo halinde ekledik.

Eserin tam adı, *Risaletü'n Şerifetün fî Beyani Atvari's-Seb'ati fî Tarikati't-Tasavvüfi ve'z-Zühdi*, şeklindedir. Risalenin 14a varağının sol tarafında kırmızı kalem ile “iş bu risale-i şerife pir-u destgirimiz Sünbül Sinan Halvetî Hazretlerindir” şeklinde Osmanlıca bir not yazılmış, altında ise tarih olarak h. 1244 (m. 1828) kaydı düşülmüştür.

Sünbül Efendi, eserinin te'lif sebebini, “Âdemoğlunun kalbinin içinde bulunduğu hal ve durumlarla ilgili olarak, tafsilattan uzak, öz ve anlaşılır bir şekilde, taliplerin de rahatça okuyup ezberleyebilecekleri bir risale yazmak istedim” şeklinde ifade etmektedir. (Sünbül Sinan, 1828:14a)

Sünbül Sinan'a göre nefis merhalelerinin yedi olmasının delili “Şüphesiz Allah sizi türlü merhalelerden geçirerek yaratmıştır” (Nuh, 71/14) ayeti ile Allah Resulünün: “Ben yedi uzuv üzerine secde etmekle emrolundum” hadis-i şerifidir. (Buhârî, 2001: Ezan 133, 134, 137, 138; Ebu Dâvud 1998: Salât 150-151, 889, 890; Tirmizî 1998: Salât 203, 273; İbn Mâce 1982: İkâmetu's-Salat 19, 883, 884) Aynen bunun gibi insan kalbinin de yedi merhaleye sahip olduğu hususu tasavvuf ehli arasında tartışma götürmeyecek kadar açıktır. (Sünbül Sinan, 1828:15a)

Bu anlamda tasavvuf ehli de Nuh suresi 14. ayetini dikkate alarak, Allah'ın insanı yedi merhalede yarattığını belirtmişler ve bu merhaleleri yedi kat semaya, yedi gezegene, yedi vadiye ya da yedi iklime benzetmişlerdir. Bazen bu yedi tavır aşk, marifet, istiğna, tevhid, hayret, fakr ve fenâ şeklinde de ele alınmıştır. (Uludağ, 1991: 66)

Sünbül Sinan'nın risalesinin bir özelliği de, nefis mertebelerini izah ederken onları, bazen bir Peygamber, bazen de bir yıldız ismi ile eşleştirmesi ve bu isimlerden hareketle o mertebenin özelliğini ve orada bulunan salikin durumunu izah etmesidir. Müellifimiz, yedi mertebenin her birisinde genel olarak dört hususa dikkat çeker. Birincisi, mertebenin ismi ve özelliği, ikincisi, bu mertebede bulunan kişinin içinde bulunduğu durum, üçüncüsü, bu mertebenin hangi peygamber ismine denk geldiği, dördüncüsü ise bu mertebenin hangi yıldız ile eşleştiği ve bunun özellikleri.

Buna göre Nefs-i emmâre Âdem mertebesidir, yıldızı Kamer (Ay)'dir. Nefs-i levvâme Nuh mertebesidir, yıldızı Utarid (Merkür)'dir. Nefs-i mülheme Yahya mertebesidir, yıldızı Zühre (Venüs)'dir. Nefs-i mutmainne İdris mertebesidir, yıldızı Güneş'tir. Nefs-i razıyye İsa mertebesidir, yıldızı Mirrih (Merih)'tir. Nefs-i marziyye Musa mertebesidir, yıldızı Müşteri (Jupiter)'dir. Nefs-i kâmile Ahmed mertebesidir, yıldızı Zuhâl (Satürn)'dir.

Sünbül Sinan'ın nefis mertebelerinin her birisini bir Peygamber ve yıldız ismi ile izah etmesi geleneğini Sofyalı Bali Efendi de de görüyoruz. (Hayatı için bkz., Kara, 1992: 20; Çelebi, 1943: 883; Bağdatlı, 1955: 330; Kehhâle, 1993: 38; Celeb, 2014) Sofyalı Bali Efendi de *Atvâr-ı Seb'a (Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, Nu: 2927, vrk. 1-17; H. Hüsnü Paşa, Nu: 763, vrk. 49-58; Millet Kütüphanesi, Ali Emîrî, Şer'ıye, Yazma, no: 1367, vrk. 93-136)* adlı risalesinde nefis mertebelerini ele alırken her bir makamın günü, yıldızı ve peygamberinin isimlerini zikreder ve bunlar hakkında bilgi verir. (Bâlî Efendi, 2013; Bostancı, 1996)

4. Nefis Mertebeleri

4.1. Birinci Meretebe: Nefs-i Emmâre

Nefs-i emmâre, kötü ve günah olan işlerin yapılmasını emreden hayvanî nefis olup, insanı çirkin şeylere, dünyevî zevklere sevk eden tabii kuvvet yerine kullanılan bir terimdir. (Yılmaz, 2007: 264; Türer, 1995: 136; Gündüz, 1984: 215; Öztürk, 1998: 115)

Sünbül Sinan'a göre ruh, bu makamda nefsin elinde yaralı hale gelmiş, yenilmiş ve şeytanî hevalarla vasıflanmıştır. Dolayısıyla ahireti hatırlamaz bir hale gelmiş bu yüzden Mevla'sının muhabbetine engel olan dünyayı sever. (Sünbül Sinan, 1828: 15a)

Sünbül Sinan, bu makamda bulunanların durumunu şöyle izah eder: Bu makam sahipleri marifet ve irfandan gafil ve habersizdirler. Dilleri ile Allah'ı zikrederler ancak kalpleri Allah'tan gafilidir. Çünkü bu makamdaki kişi nefis zulmeti içerisinde. Bu yüzden de aciz, miskin ve zelil bir halde olup nefsin tuzağına düşmüştür. Bu makamdaki akıl, şeytanî akıldır. Burada bulunan kimse, kalbi zikir nuruyla aydınlanıncaya kadar cehrî olarak beden dili ile Allah'ı bolca zikretmeli ve buna devam etmelidir. (Sünbül Sinan, 1828: 15a)

Müellifimize göre bu makamda bulunan kimse, kalbi şeyhinden alacağı ilahî nurlardan feyz alıp nurlansın diye kendisine kâmil ve mükemmil bir şeyh bulmalı, ondan ciddi bir terbiye ve telkin almalı ve bu terbiyeye bağlı kalmalıdır. Bu mertebede bulunanlar, yaptığı işlerin hikmetlerini öğrenmesi için her işini şeyhine danışması gerekir. İslam'a ve şeriatın zahirine aykırı olmadığı sürece şeyhine asla muhalefet etmemelidir. Bu makamda yeme, içme ve uyku artmaya başlar. Çünkü zikir sayesinde artık ruh doymaya ve nefis acıkmaya başlar. Dolayısıyla bu makamda bulunan kişi ruhun nefse galip gelmesi için nefsinin gıdasını bir defada değil de azar azar ve hikmetle kesmeye başlamalıdır. Zira bu mertebede bulunanlar henüz hikmet mertebesine ulaşmamış ibret ehli kimselerdir. (Sünbül Sinan, 1828: 15b)

Sinan Efendi'ye göre bu makam "Ademî meretebe" olarak isimlendirilir. Çünkü şeytan, vesvese ile Âdem'i yoldan çıkarıp saptırmış ve cennetten uzaklaştırılmasına sebep olmuştur. Aynen bunun gibi şeytan, nefis makamında bulunan Hz. Âdem'in çocuklarını da vesvese ve fitne ile tevhit yolundan çıkarmaya çalışacaktır. Şeytanın yüzünden Hz. Âdem'in çocukları da ruhani cennetten uzaklaştırılacaklardır. Daha sonra Allah Teâlâ Âdem'in tevbesini kabul ettiği gibi, onların da gözyaşları içerisinde yaptıkları tevbeleri kabul edecektir. (Sünbül Sinan, 1828: 16a)

Müellifimize göre bu makamın mertebesi "Kamer"dir. Bu makamda bulunanlar ise "Kamer" ehlidirler. Bu makam insana yakınlığı dolayısıyla dünya semasına benzer. Ay bu semanın içindedir ve burada birçok özellik bulunmaktadır. Birincisi,

varlık, bütün rengini ve boyasını buradan alır ve her daim bununla boyanır. İkincisi, Ay ışığı parlayan bir elbiseye vurduğu zaman artık onun parlaklığı kaybolur. Allah'ın boyası ile boyanan da artık kendi nefisinden kurtulur. Üçüncüsü, Ay afaki âlemdir. İşte aynen bunun gibi de bu makamda bulunan talip olan salık de şeriatın nuru ile boyanır. "La İlahe" sözünün boyası ile boyanıp Celal nuru ile mahv ve fani olur. "İllallah" sözünün boyası ile boyanıp Cemal nuru ile de nurlanır. (Sünbül Sinan, 1828: 16a)

4.2. İkinci Mertebe: Nefs-i Levvâme

Nefs-i levvâme, kendini kınayan, kötileyen, azarlayan, emmâreliği tamamıyla zail olmamakla beraber, ara sıra pişmanlık duyan, sahibini yasaklara yöneltmekten ayıplayan, bazen de hayırlı ameller ilham ederek güzellikleri fısıldayan nefis demektir. (Yılmaz, 2007: 265; Türer, 1995: 136; Gündüz, 1984: 215; Öztürk, 1998: 115)

Sünbül Sinan'a göre nefsin bu makamdaki mertebesi, levvâme; makamı, ruh; seyri, billah; âlemi, şehadet; hâli, muhabbet; varidi, tarikat; nuru, kırmızı; miftahı, Allah; muîni, nakbendir. (kendisi ile amaca ulaşacağı şeye tabi olma) (Sünbül Sinan, 1828: 16a)

Sünbül Sinan'a göre bu makamın seyri, seyrilillahlıdır. Yani Allah için olanların makamıdır. Bundan dolayı kalp makamı olarak isimlendirilir.

Sünbül Sinan, bu makamda bulunanların durumunu şöyle izah eder: Bu makamda bulunanlar, ibadetlerine devam konusunda sabit bir hal üzere olup, asla ara vermezler. Çünkü bunların yaptığı zikir, hafi zikirdir. Bu zikir de kalp aynasını tasfiye edip parlatır. Bunlar, muhabbet ve şevk ehli olarak isimlendirilir. Bu makamda birçok meşakkat vardır. Zira bu makamdaki nefis, sahibine vesvese vermek ve ona tuzak kurmak suretiyle onu yoldan çıkarmaya çalışarak delalet ve sapkınlığı arttırmaya çalışır. Çünkü bu makamda da nefsin kusurları çoktur. Bu makamda bulunan kimseler, sülûk yolunda sabır ve sükûnetle yol alıp maksudunun dışında başka şeylere dönüp bakmaz, onlara iltifat etmezler ve Allah'ın izni ile maksudlarına da ulaşırlar. Bunlar, tarikat yolunda tevazu yolunu seçen ve bu tevazu sayesinde de aşk şarabından içen kimselerdir. Bunlar, tevazudan dolayı daima boynu bükük bir halde bulunur ve su misali asla yüzlerini topraktan kaldırmazlar. (Sünbül Sinan, 1828: 16b)

Müellifimize göre bu makamda bulunanlar evliyanın avamıdır. Dolayısıyla salık, bu makamda hem şeytanın iğvasına ve yoldan çıkarmasına, hem de nefsin tuzaklarına yakındır. Bu yüzden şeriatın ipine sınıksız sarılması lazımdır ki tarikat yolundan kaymasın, Allah'a karşı ihlas ve samimiyetini arttırsın, içindeki şüphelerden kurtulsun ve dinin hükümleri ile hükmetmeye başlasın. Bu makamda salık,

saat saat, gün gün ihlasını arttırması için, Allah'ı, zikri hafi ile bolca zikreder. Bu makam, ruh makamına veya âşıkların bulunduğu makama yakındır. (Sünbül Sinan, 1828: 16b)

Sinan Efendi'ye göre bu makam Nuh makamı olarak isimlendirilir. Çünkü Hz. Nuh Allah yolunda çile ve meşakatlere katlanmıştı. O yüzden bu makamda buluna kimseye şu tavsiyede bulunuyor: Ey bu makamda bulunan kişi, nefsini Hakk'a karşı ibadet ve kulluk yolunda güçlendir. Nefsine Hakk elbisesini giydir. Allah'a davet yolunda tıpkı Hz. Nuh'un çektiği meşakkati çek. Eğer böyle yaparsan birçok menzili birden aşarsın. Öyleyse Hakk'a teveccüh et. Rabbine dua et ve şöyle de: Allah'ım, her şeyin sahibi sensin, emir senindir kul da senin kulundur. Salik bu şekilde tazarru ve duaya devam ettiğinde kendisine şu sır bildirilir: Artık sende fenâ hali gerçekleşmiş oldu. Daha sonra Celal isminin kahrı üzerine iner ve ruhtaki gam, keder ve üzüntü ortadan kalkar. Ruhta, Nuh tufanında olduğu gibi sular yükselir ve deniz ortaya çıkar ve nefis gemisi parçalanır. Böylece Nuh'un ruhu kurtulur. Artık o ruhla beraber olan sıfatlar baki kalır diğerleri zail olur gider. Bu durumda salik, artık nefis ve vücut gemisinden kurtulmuştur. Ruh güçlenmiştir. Dolayısıyla artık Rabbine isyan etmez. (Sünbül Sinan, 1828: 17a)

Müellifimize göre bu makamın yıldızı, Utarid (Merkür)'dir. Çünkü bu makamın özelliği, ilim, kemâlat ve muhabbetir. Zira kalp makamının özelliklerinde ilim, sıdk, ibadet ve kulluk muhabbeti vardır. Artık kim bu makam sahipleri ile yakın olur ve arkadaşlık kurarsa, kalbi taş gibi sert olsa dahi, kalbinin rikkati artar ve kalbi yumuşar. Eğer salik için bu makamda Utarid yıldızının hükmü gelmişse yukarıda zikredilen durumlar ortaya çıkar. Bu durumda kalbin kuvvet bulmasından dolayı kalbin özü ve cevheri olan "Lübb" ortaya çıkar. Bu keşif ise keşf u şuhudi'l-kalb olarak isimlendirilir. Bu durum ancak bu şekilde bir tahkikten sonra bilinebilir. Kamer makamından sonra muhib yıldızı olan Utarid gelir. Onun için bu makamda bulunanlar Utarid ehli olarak isimlendirilir. Eğer sen bu Utarid makamının özelliklerini ve sırrını bilmek istiyorsan ona iltifat edip onunla ilgilenme, kalbini ona verme. Bu yüzden şimdi sen ruh makamına doğru yolculuk yapmaya devam et. (Sünbül Sinan, 1828: 17a)

4.3. Üçüncü Mertebe: Nefs-i Mülhime

Nefs-i mülhime, ilham, feyiz ve keşfe mazhar olan, neyin iyi, neyin kötü ve günah olduğunu ilhamî bir sezgi ile bilen ve davranışlarını ona göre ayarlayan, şehvet ve şeytanî hislere karşı direnebilen, ruh-i sultanî'nin sesini duyan ve dinleyen insan iradesi yerine kullanılır. (Yılmaz, 2007: 265; Türer, 1995: 137; Gündüz, 1984: 220; Öztürk, 1998: 120)

Sünbül Sinan'a göre bu makamın seyri, seyralallahtır. Bu makam, ruh makamı olarak da isimlendirilir. Kim Allah'a tevekkül ederse Allah onun yardımcısıdır.

Şüphesiz ruhun güneşi kalp makamının üzerine doğar ve onun nurlarını baş gözüyle değil, sır gözüyle görür.

Sünbül Sinan, bu makamda bulunanların durumunu şöyle izah eder: Bu makamın manevi sarhoşluğu içinde olanlar ve onların yolunda gidenler makamlarında sabittirler. Ruh, bu makamda Allah Teâlâ'ya âşık olur. Kendi tarikatına sadık olur. Bu makamda bazı taliplerin aşkı kendisine galip gelir ve aklını başından alır, o da kendisini Hakk zanneder ve En'el-Hakk der. Bu makamda bulunan diğer bir kısım taliplerde ise ilim ve vefa meydana gelir. Bu kimselerin Hakk'a mani olan vücutları fani olduğundan dolayı, onlara bakan, onların gözlerinde Sübhan'ın nurunu görür. Bu makam sahiplerinin ilimleri, ilme'l-yakîn'dir. Bunun ortaya çıkış yeri ve kaynağı ise ilahî marifetlerdir. Bunlar, aynı zamanda âşık kimseler olup, aşk sebebiyle adeta erimişlerdir. (Sünbül Sinan, 1828: 17b)

Müellifimize göre bu makam, aynı zamanda mülheme makamıdır. Bu makam sahiplerine Hakk Teâlâ canibinden devamlı ilham gelmeye devam eder. İlham kendilerine gelmeye devam ettikçe, irfan sıfatı ile muttasıf hale gelirler. Dolayısıyla zemmedilen fiillerden kurtulurlar ve daha önceden görmedikleri pek çok ve keramet ve keşfe nail olurlar. Kalpleri nur ile dolar. Bazen ellerinden, bazen de dillerinden Hakk'a ait iyilik ve ihsanlar görülür. Bazen ruhen arşı dolaşırlar. Çünkü arş onların ruhen gezme yeridir. Bazen mekânı bir tek Elif harfinde görürler. Bazen müşahede makamında olurlar, bazen de hicaplarla perdelenirler. Bazen galip, bazen de mağlup olurlar. Bazen âşık, bazen de maşuk olurlar. Bazen de esma ve sıfattan haber verirler. (Sünbül Sinan, 1828: 17b)

Sünbül Sinan'a göre bütün bu durumlar, Allah'ın dört ismini sonucunda meydana gelir. Bunlar da, “ Evvel, Ahir, Zahir, Batın” isimleridir. Diğer isimler ise bu dört isme tabidir. Mesela Zahir ismi sende tecelli ederse, burada Zahir isminin hükümleri geçerli olur. Bu durumda senin söz ve davranışlarında bu ismin etkileri görülür. Eğer sende Bâtın ismi tecelli ederse, bu durumda senin baş gözün manevi anlamda hiçbir şey görmez artık kalp gözün devreye girer ve baş gözünden bu anlamda hiçbir söz sadır olmaz. (Sünbül Sinan, 1828: 17b)

Bu makam Hz. Yahya makamıdır. Çünkü bu makamda bulunanlar âşık olur. Zira bu makamın nurları bu makamda bulunan kişinin fiillerinde tecelli eder. Bu yüzden bu makamın birçok halleri ve fiilleri vardır. Bunların bir kısmı hallere, diğer bir kısmı ise sırlara aittir. İşte bu haller ve sırların sonucunda Hakk Teâlâ fiil ve sıfatları ile tecelli eder. Daha sonra ilahî sırlardan kendisine zevk-i ruhanî gelir. Bu mertebenin aşk ve keramet mertebesi olmasından dolayı, salık bu makamda fiillerinde fani olur ve Allah'ın iradesine tabi olur. Allah da kendisine ilahî nurların kapısını açar ve kendisine ilahî nurlar gelir. O da bu nurlarla maşukun cemalini görmeye başlar. Bunun sebebi ise Allah'ın kendisine kemâlat vermesidir. Bu du-

rumda salık, Hakk Teâlâ'nın fullerinin mazharı haline gelir ve buradan Allah'a ait isim ve sıfatlara giden bir yol bulur. (Sünbül Sinan, 1828: 18a)

Müellifimize göre bu makamın yıldızı Zühre (Venüs)'dir. Çünkü bu yıldızın özelliği, aşktır. Aşk ehli ise hiçbir zaman ölmez ve fani olmaz. Çünkü aşk, senin Rabbine ulaşma sebebidir. Bu durumda ruhun, kendisini Mevla'sına ulaştıracak aşkın gerçekleşmesi için bir gayret içerisinde olması ve manen beslenmesi gerekir. Çünkü aşkın çabası muhabbettir. Muhabbet gerçekleşirse aşk da gerçekleşir. Eğer sende bu ilahi aşk gerçekleşirse bu durumda senin vücudun, Allah aşkından dolayı dolap gibi dönmeye başlar. Zira Zühre yıldızından murad, aşk yıldızı demektir. (Sünbül Sinan, 1828: 18a)

4.4. Dördüncü Mertebe: Nefs-i Mutmainne

Nefs-i Mutmainne, Kalp nuru ile tenevvürü tamamlanmış, kötü ve çirkin sıfatlardan kurtulup, ahlak-ı hasene ile hem-hâl olmuş nefse denilir. (Yılmaz, 2007: 265; Türer, 1995: 137; Gündüz, 1984: 222; Öztürk, 1998: 121)

Sünbül Sinan'a göre bu makamın seyri, seyr maallahtır. Zira Allah Teâlâ şöyle buyurdu: “**Nerede olsanız, O sizinle berâberdir.**” (Hadid, 57/4) Bu makam, aynı zamanda sır makamı olarak da isimlendirilir, seyri altı yönedir ve seyirden Ehadiyyet sırrı bilinir. Eşyanın sırrı ve ilahî isimlerin varidatları bu mertebededir. (Sünbül Sinan, 1828:18a)

Sünbül Sinan, bu makamda bulunanların durumunu şöyle izah eder: Bu mertebede salık bazen hayret makamında olur ve nefsinden ayrılır. Bazen de sözlerinde yedi semanın sırrı olan Rabbanî sırlar ortaya çıkar. Bazen vahdet nuru tecelli eder, sanki vücud-u mutlaka ulaşmış gibi kendisini insan-ı kâmil zanneder. Bu durumda kendisinin velayet ehli olduğuna inanır ve öyle bilir. İçinde bulunduğu bu durumdan dolayı aklına kötü havatır gelir ve kendisini yedi makamın en kâmil olanında zanneder. Bu iddia, burada bulunan herkesin kalbinde vardır. Ancak bazıları bunu açığa çıkarır, bazıları ise gizler. Bu makamda salikteki sıfatlar bazen ortadan kalkar sadece etkileri kalır. Bazen de geri döner. Salikin bu durumdan kurtulması için en üst seviyede zühd hali yaşaması gerekir. (Sünbül Sinan, 1828: 18b)

Bu makamda bulunanların nefsi, mutmainne'dir. Fakat hala nefs-i emmaereden izler de taşır. Onun için bu durumda kalbin hali ile talibin gayreti önemlidir. Bu yüzden bu makamda uyulması gereken kurallar ona bu konuda yardım edecektir. Eğer dikkat etmezse, nefis ona yanlışlar yaptırarak küfran-ı nimet cihetiyle kandırabilir. Çünkü nefsin tuzaklarının sonu yoktur. İnsan ancak Allah'ın yardımı ile ona karşı korunabilir. (Atvar-ı Seb'a: 18b)

Müellifimize göre bu makam ihlas sahiplerinin makamıdır. Dolayısıyla çok dikkatli olmaları gerekir. Çünkü Allah Resulü şöyle buyurdu: “**İhlas sahibi olan-**

lar da büyük bir tehlike içerisindedirler.” (Aclunî: 2795) Bu makam, ayakların çokça kaydığı bir makamdır. Bu yüzden salık, diyanetini güçlendirmeli, hatta yataktaki uykusu da buna dâhil olmak üzere şer’i amellerine dikkat etmeli, bunu devamlı hale getirmeli ve kendisini buna alıştırmalıdır. Bu makamda diyanet, farz ve vacip olan hususlardır. Burası beşer olarak yaratıldığımız ve unsurlar halinde ortaya çıkarıldığımız yerdir. Burası, başlangıç olarak Allah’ın zatının nuru ile beraber Muhammedî nurun ortaya çıktığı yerdir. Bu nur, aynı zamanda irfan ehlinin marifetinin de nurudur. Bu durumda yer nur olur, gök nur olur, dağlar nur olur, taşlar nur olur, bütün eşya tertemiz saf ve beyaz olur. Salıkların bir kısmı, nurdan ayrılmadığından dolayı bu makamı geçemez. (Sünbül Sinan, 1828: 18b)

Sinan Efendiye göre bu makam, a’raf veya suğra makamı olarak da isimlendirilir. Zira bu makam ile Allah’ın zatının büyüklüğü idrak edilir. Bu makam nuru’l-vahdetin olduğu makamdır. Kesret burada vahdete dönüşür. Beşerî etkiler burada tamamen kaybolur. Salikin kalbi altı yönden gelen vahdet nuru ile dolar ve vücudun gölge olan yönü ortadan kalkar. Bu makamdaki salık istiğrak halindedir. Dolayısıyla kendi iradesi ile yapacağı bir tercihi yoktur. Artık mahza tevhide ulaşınca kadar vücudunun bütün uzuvları cezbe halindedir. (Sünbül Sinan, 1828: 19a)

Müellifimize göre bu makam, İdris Peygamberin makamıdır. Zira İdris, salık için sultanın nurunun elbisesinden elbise giymiş bir ruhtur. Çünkü o da bu makamdadır. Güneş, kemâlinde bu makamla ayrılır. Zira bizim güneş olarak gördüğümüz, güneşin kasmağıdır. Yani dış halkasıdır. Nasıl ki güneş dış âlemin üzerine doğduğu zaman bütün eşyaya ışık verir, onları aydınlatır ve karanlığı tamamen ortadan kaldırır. Aynen bunun gibi salık de kalp ve ruh makamına ulaştığı zaman manevi sırların güneşinin etkilerini ve izlerini görmeye başlar. Artık beşerî vasıflar ve karanlıklar kendisinden kaybolur, iç âlemi manevi sır güneşinden ışık alır ve içi aydınlanır. (Sünbül Sinan, 1828: 19a)

Sünbül Sinan’a göre bu makam sahipleri, Güneş Yıldızının ehlidirler. Çünkü hiçbir mahlûkat, güneşin hem güzel, hem de çirkin olan şeylerin tamamının üzerine doğmasından dolayı rahatsızlık duymamıştır. Keza güneşin doğudan doğup, batıdan batmasından da hiçbir mahlûkat rahatsızlık duymamıştır. Dolayısıyla güneşin bu şekilde doğup batması ve her şeye ışık vermesi tamamen kendi maslahatına uygun bir şeydir. (Sünbül Sinan, 1828: 19a)

4.5. Beşinci Mertebe: Nefs-i Raziyye

Nefs-i raziyye: Gerek kendisi, gerekse de başkaları için tecelli eden hakkındaki ilahî hükümlere tamamen rıza gösteren, keşke şu şöyle olsaydı, bu da böyle olsaydı diye itiraza kalkışmayan nefis demektir. (Yılmaz, 2007: 266; Türer, 1995: 138; Gündüz, 1984: 225; Öztürk, 1998: 123)

Sünbül Sinan'a göre bu makamın seyri, seyr fillah'tır. Bu makam, sırrı's-sır makamı olarak isimlendirilir. Buradaki sır deniz gibi geniş, ışık gibi parlaktır. Orada herhangi bir yön ve cihet olmadan her şey görülür. Bu makam ehli, nerede olduğunu ve ne yaptığını bilmez. Bazen güneşle aynı seviyeye gelmek ve bütün cem'leri kendinde toplamak için ruhunu vermek ister. Bazen de bütün mahlûkatı Hakk'ın şuhudu olarak görür. Çünkü âlemde Allah'ın veçhinden başka bir şey yoktur. Bu makam aynı zamanda her şeyin helak ve yok olduğu bir makamdır. Zira burada vücudun fena olması durumu vardır. Çünkü salık burada tecelli şarabından içmektedir. Dolayısıyla tecelli arttıkça fena da artıyor. Fena arttıkça şuhud artıyor. (Sünbül Sinan, 1828: 19b)

Sünbül Sinan, bu makamda bulunanların durumunu şöyle izah eder: Bu makam sahipleri cezbe ehli kimselerdir. Bu makam aynı zamanda tevhit de fark makamı olarak da isimlendirilir. Evvel, Ahir, Zahir ve Batın olan Allah'tır. Bu makamdaki muvahhid bazen bütün eşyayı Allah olarak görebilir. Fakat burada vahdeti şuhud vardır ve bu da gizlidir. Cenab-ı Hakk da mahlûkattaki bütün isim ve sıfatlardan münezzehtir. Çünkü Allah ne cisim, ne de cismanî yani cisimlere ait özellikler taşıyan bir şey değildir ve kesafetten beridir. Bu makam kendisiyle görülen, konuşulan ve iştirilen bir makamdır. Eba Yezid'in "Cübbemin içinde Allah'tan başkası yoktur" dediği makamdır. Bu makam, Hakk'ın dışındaki her şeyin yok olduğu bir makamdır. (Sünbül Sinan, 1828: 19b)

Müellifimize göre, salikin vücud-u mutlaka ulaşması için gölge hükmünde olan vücudundan ve onun kayıtlarından kurtulması gerekir. Bu durumda vücud, hakikat denizi gibi olur. Sadece Vahid olanı görür ve O'nu iştirir. Bazen de zatın nuru vücuda galip gelir. Bu durumda salikin, rüşd makamına ulaşması için zat denizini kendisine sahil yapması gerekir. Fakat burada hizmet yapmak için vahdetten çıkıp kesrete dalması yakındır. Eğer böyle olursa tevhid aynasında kesret yolunun fethi tamamlanmış olur. O zaman da salık, kendisini hakikat güneşi gibi görür ve tevhitte zerrenin dışında bir zerre olur. Burada salikin durumu Hz. Âdem'in durumu gibi olur. Cennetten dünyaya düşer, ağlar, gözyaşı döker, ayrılıktan dolayı tükenecek duruma gelir, sonra nedamet eder ve tekrar sevdiğine yaklaşır. (Sünbül Sinan, 1828: 20a)

Sinan Efendi'ye göre bu makam, sırr-u sırr mertebesinden dolayı İseviyye olarak isimlendirilir. Çünkü bu makamda salık, keşif ve keramet zellelerinden soyutlanmıştır. Artık Muhammedî mertebe kendisine müyesser olmuştur. Salık, burada "Beka" halini görmüştür. Çünkü ancak Beka halinde Muhammedî ruh hâsıl olur. Çünkü Hz. Muhammed bütün hakikatlerin kaynağıdır. İsm-i a'zam sırrına mazhardır. Çünkü bütün nebiler feyzini ondan alırlar. Hatta yerde ve gökte buluna her şey feyzini ondan alır. (Sünbül Sinan, 1828: 20a)

Müellifimize göre bu makamın yıldızı Mirrih (Merih)'tir. Bu yıldızın özelliği, öldürmek, kan akıtmak ve helak etmektir. Bu makamda, salikin vücudunun Hakk'a

teslim edilmesiyle salikin manen öldürülmesi vardır. Aynı zamanda kan merkezi olan ucub ve enaniyet de ortadan kalkar. Dolayısıyla tevhid ve ferdaniyet âlemi de olan Mirrih yıldızının âlemine ulaşmaktan gafil kalma. Zira bu makama tevhid yıldızı doğduğu zaman, orada istenmeyen her şeyi ortadan kaldırır ve oraya malik olur. Orada sadece ferd-i vahid kalır. Salikin kalbi şeriat nurlarıyla dolar. Çünkü şeriatın nurları Hakk ve hakikattir. Kim şeriat ile hakikatin arasını ayırırsa şüphesiz zındık olur. (Sünbül Sinan, 1828: 20b)

4.6. Altıncı Mertebe: Nefs-i Marziyye

Nefs-i marziyye: Allah ile kul arasında karşılıklı rızanın bulunduğu, Allah'ın razı, kulun da razı olunmuş olduğu bir durumdur. (Yılmaz, 2007: 266; Türer, 1995: 138; Gündüz, 1984: 227; Öztürk, 1998: 123)

Sünbül Sinan'a göre bu makam seyr anillah olarak isimlendirilir. Çünkü seyr fillah makamındaki nur bunda yoktur. Bu yüzden gizli sırların makamı olarak da isimlendirilir. Salik, bu makamda hilafeti ve irşadı elde eder. Çünkü bu makam aynı zamanda kürsü makamı olarak da tabir olunur. Zira bu makamda, makamın muhtevasına muarız olarak aynı zamanda mevcudata karşı bir övünç sebebi ve iftihar vesilesi olmak da vardır. Bu yüzden bu makamı elde etmek için emin vafına sahip olmak gerekir. (Sünbül Sinan, 1828: 20b)

Sünbül Sinan, bu makamda bulunanların durumunu şöyle izah eder: Bu makam hayretü'l-kübra makamı olarak da isimlendirilir. Çünkü bu makamda bulunanlar hayretler içerisindedirler. Bazen kavuşma gününü düşünüp, sabah akşam gözlerinden yaş akar. Bazen de makamını yerin en alt katı olarak görür ve kendi kendine taaccüp eder. Cemal nuru kendisine galebe geldiğinden dolayı her zaman müşahede halindedir. Bu makamda, hikmet pınarları açılır ve kesret ilmi ortaya çıkar. Bu makamda konuşmak hüsrana ile sonuçlanır ancak bu makam aynı zamanda marifet noktasında Allah'ı bilen dilinin konuşmasının uzun olacağı bir makamdır. (Sünbül Sinan, 1828: 20b)

Müellifimize göre bu makamın ilk mertebesi eşyanın ilmüne vakıf olmaktır. Çünkü Hz. Âdem bu makamda eşyanın ismini bulmuştu. Bu makam sahipleri Allah'a ihlas ile kulluk ederler. Bu yüzden ilm-i nübüvvet makamı olarak da isimlendirilir. Bu makam, ibadetin kemâl noktasında olduğu, saadetin ise en üst seviyede olduğu bir makamdır. Risalet nurları burada elde edilir. Bu makam, enbiya makamıdır. Yani hizmet makamıdır. Çünkü nebiler, büyüklüğü İslam davasına hizmette görürler. Kim ki kalbi ve ruhuyla bu hizmet davasına destek vermezse, Allah'a giden yolda kurbiyet ve vuslat bulamaz ve ruhu, ilahî hediyelerden mahrum kalır. Bu aynı zamanda ism-i azam makamı olduğundan, salik bu makamda hizmet davasında peygamber varisi olur. (Sünbül Sinan, 1828: 20b)

Sinan Efendiye göre Hz. Musa'nın Rabbi ile konuşması gibi, salık de bu makamda çok konuştuğundan dolayı bu makama Hz. Musa'ya nisbetle "Museviyyet" makamı denilmiştir. Bu makamda, Hz. Musa'nın üzerine çıkıp sebepsiz ve vasitasız Cemal ve Celal olan Rabbinden ilahî feyizler aldığı kürsü gibi nurdan bir kürsü vardır. Dolayısıyla Rabbinin kendisine sonsuz feyizinden vermesi için bu makamda nefis hem raziyye, hem de marziyye olur. (Sünbül Sinan, 1828: 21a)

Müellifimize göre bu makamın yıldızı, Müşteri (Jupiter)'dir. Müşteri yıldızı makamının özelliği, mülkü birisinden alır sonra bir başkasına verir. Bu makam kutuplara mahsustur. Çünkü kutup da bu makamdan Rabbanî feyizleri alır ve her daim onu yere ve göğe ulaştırır. Fakat kutbun aldığı bu feyiz tek bir çeşit değildir. Kutup buradan iki türlü feyiz alır. Birincisine, avam ve cinler mazhar olur. İkincisine ise evliya ve enbiya mazhar olur. Bundan da anlaşılıyor ki kutup, âlemde tasarruf ediyor. Bunun delili ise kutbun Allah'ın ism-i has olan "Allah" ismine muzaf olmasıdır. Bu da Abdullah ismidir. Müşteri yıldızından murat, bu yıldızın "vahdet yıldızı" olmasıdır. Bu yıldız doğduğunda, salikin hayreti artar. Çünkü bu durumda kesret aynasında vahdet tecelli etmiştir. (Sünbül Sinan, 1828: 21a)

4.7. Yedinci Mertebe: Nefs-i kâmile

Nefs-i kâmile mertebesi, sâlikin, Hakk'tan bir cezbe ile bütün kemâl ve marifet sıfatlarını kazanarak, insanları irşat mevkiine yükseldiği bir makamdır. Bu mertebede artık sâlik en yüce makama ulaşmış, "kâmil" sıfatını kazanmış, bütün güzel sıfatları kendinde toplamıştır. (Yılmaz, 2007: 266; Türer, 1995: 139; Gündüz, 1984: 229; Öztürk, 1998: 123)

Sünbül Sinan'a göre bu makam seyrbillah makamı olarak isimlendirilir. Çünkü bu makam insanın fakrının son bulduğu ve Allah'a vuslata ulaştığı bir makamdır. Bu makam, vahdet mülkünün kaynağıdır. (Sünbül Sinan, 1828: 21b)

Sünbül Sinan, bu makamda bulunanların durumunu şöyle izah eder: Bu makamda vücut tamamen yok oluncaya kadar yanmak gerekir. Burada devamlı celal sıfatı tecelli eder. Vücut tamamen fani olur, hayalleri biter, hiçbir beklentisi kalmaz. Burada cefalar artar. Çünkü bu şekilde sevdiğine cefa çektirmek maşukun âdetindedir. Bu yüzden sevdiğinin cefalarına katlanmak, ona karşı vefalı olmanın mukaddimesidir. Belki de bu tür bir cefa, vefanın ta kendisidir. Çünkü âşık, maşukunun zülfünü veya zülfünün bir tek telini bütün mahlûkattan kıskanır. (Sünbül Sinan, 1828: 21b)

Müellifimize göre bu makamda Cenab-ı Hakk'ında celal sıfatı sonsuz olup ne başlangıcı ne de sonu yoktur. Eğer celal sıfatı salikte tecelli etmezse, salikin vuslata ulaşması zor olur. Salık, ancak celal sıfatı kendisine tecelli ettiğinde fani olursa, bu fenadan sonra bekayı bulacak. Bu fena ise, fena içinde fani olmaktır. Bu

makamdan murat, fakr sırlarına muttali olmaktır. Dolayısıyla ancak bu durumda fakr tamam olur. Bu yüzden bu tür bir fakr'den Fahri âlem Peygamberimiz gurur duymuştur. Bu makamdaki nefse, nefsi-kâmile; bu nefsin sahibine ise insan-ı kâmil denir. Çünkü ehadiyet mertebesi ona melekîyyet mertebesi verir. Bundan sonra Hakka'l-yakîn ortaya çıkar. Bu da, hakikat, şeriat ve tarikattır. Hakikat bir tanedir. Kim Hakk'ı bulursa artık gözü başkasını görmez ve hayret haline de düşmez. (Sünbül Sinan, 1828: 21b)

Sinan Efendi'ye göre bu makamda telvin vardır ancak temkin ondan daha yüksektir. Zira bu makam ehli için bu âlemde bundan daha yüksek merteye yoktur. Sülûk esnasında meydana gelen telvin, bu makamda bulunan telvin ehli için vusuldür. Yani birinci telvin ikinci telvine göre daha azdır. Çünkü Cenab-ı Hakk mevcudat-ı yaratması ile Rabbu'l-erbabdır. Ancak yaratmasında birçok sebepler vardır. İşte bu makamda salık, kesrette vahdeti gördüğü için sebepler ortadan kalkıyor ve kendisi telvin makamından temkin makamına ulaşıyor. Mesela Allah, ism-i a'zamını yaratması O'nun Rabb oluşunun bir delilidir. Bu yaratılış, o isme Allah'a karşı ondan daha büyük ve ayrı bir şahsiyet kazandırmaz. Allah, yaratmış olduğu bu ism-i a'zamının şahsiyetiyle beraber kutbu'l-aktab olarak isimlendirilir. Bu yüzden celali ve cemali ile bütün tasarrufları elinde bulundurur ve feyzinden hiçbir şey de eksilmez. (Atvar-ı Seb'a: 22a)

Müellifimize göre bu seyrbillah makamı, "Ahmedî" olarak isimlendirilir. Çünkü bu merteye diğer yedi mertebeyi toplayan bir mertebedir. Tıpkı Hz. Ahmed'in ehadiyet sırlarını kendisinde topladığı gibi. Çünkü Ahmed'teki "Mim" kaldırıldığı zaman mutlak nur kalır. Dolayısıyla buradaki "Mim" onun için bir perde olmuştur. Mim kalkınca "Ahed" yani mutlak ve tek olan Allah kaldı. Bu durum ise halka gönderilmiş olan Hakk'ın resulünün ism-i a'zamın büyüklüğüne delalet eder. (Atvar-ı Seb'a: 22a)

Sünbül Sinan'a göre bu makamın yıldızı, Zuhâl (Satürn)'dir. Bu yıldız, Celâl yıldızı olarak da isimlendirilir. Çünkü Celâl yıldızının özelliği hem başlangıçta, hem de sonunda yakmak ve yok etmektir. Dolayısıyla bu makam ehli olanlarda Celâl yıldızının tecellileri vardır. Bu yıldız salike doğduğu zaman vücudunu mahveder ve onu öldürür. Onu öldürdüğü zaman fidyesi Rahman'dır. Bu da fena içinde fena demek olup neticesi ise kendisinden sonra artık bir fenanın olmayacağı bir bekadır. (Atvar-ı Seb'a: 22a)

Sünbül Sinan'a Göre Nefis Mertebeleri ve Özellikleri								
Nefis Mertebeleri	Makamı	Seyri	Âlemi	Hali	Varidi	Nuru	Miftahı	Muini
Emmâre	Sadr	İlallah	Şehâdet	Meyl	Şeriat	Mavi	La İlahê İllallah	Efrad, Şeyh-i Kâmil
Levvâme	Ruh	Billah	Şehadet	Muhabbet	Tarikat	Kırmızı	Allah	Nakben
Mülhime	Ruh	Alallah	Ervah	Aşk	Marifet	Yeşil	Huve	Necben
Mutmainne	Sırr	Maallah	Hakikat	Vuslat	Hakikat	Beyaz	Hakk	Nedben
Raziye	Sırru Sır	Fillah	Lâhut	Hayret	Yok	Sarı	Hayy	Bedlen
Marziyye	Hafi	Anillah	Şehâdet Gayb	Fena	Şeriat	Siyah	Kayyum	Evtad
Kâmile	Ahfa	Allah	Kesret Vahdet	Beka	Cem'	Yok	Kahhar	Gavs-ı Azam

Sonuç

Sünbül Sinan ve *Atvar ı Seb'a* risalesi bağlamında nefis mertebeleri adlı çalışmamızda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Sünbül Sinan, Halvetiyye tarikatının Sünbülüyye kolunun kurucusudur. Tarikat yolunda Cemâl Halvetî'ye intisab etmiş, şeyhinin vefatından sonra, onun yerine geçmiş ve Koca Mustafa Paşa Dergâhında irşad faaliyetlerini sürdürmüştür.

Sünbül Efendi, *Atvar ı Seb'a* adlı risalesini, nefis mertebeleri bağlamında, insanların kalbinin içinde bulunduğu hal ve durumlarla ilgili olarak, tafsilattan uzak, öz, anlaşılır ve taliplerin de rahatça okuyup ezberleyebilecekleri bir şekilde yazmıştır.

Sinan Efendi'ye göre salık, seyr u sülûk yolunda kendisine kâmil ve mükemmil bir şeyh bulmalı, ondan ciddi bir terbiye ve telkin almalı ve bu terbiyeye bağlı kalmalıdır. Bu mürid kişi, aynı zamanda yedi nefis mertebesini seyr u sülûk ile aşmış biri olmalıdır.

Sünbül Sinan, nefis mertebelerini izah ederken onları, bazen bir Peygamber, bazen de bir yıldız ismi ile eşleştirmiş ve bu isimlerden hareketle o mertebenin özelliğini ve orada bulunan salikin durumunu izah etmiştir.

Sinan Efendi'ye göre salık, hem şeytanın iğvasına ve yoldan çıkarmasına, hem de nefsin tuzaklarına karşı şeriatın ipine sınımsız sarılmalıdır ki tarikat yolun-

dan kaymasın, Allah'a karşı ihlas ve samimiyetini arttırsın, içindeki şüphelerden kurtulsun ve dinin hükümleri ile hükmetmeye başlasın.

Salık, diyanetini güçlendirmeli, hatta yataktaki uykusu da buna dâhil olmak üzere şer'i amellerine dikkat etmeli, bunu devamlı hale getirmeli ve kendisini buna alıştırmalıdır. Bu makamda diyanet, farz ve vacip olan hususlardır.

Salikin, vücud-u mutlaka ulaşması için gölge hükmünde olan vücudundan ve onun kayıtlarından kurtulması gerekir.

Seyr u sülûk yolu, aynı zamanda hizmet yoludur. Çünkü nebiler, büyüklüğü İslam davasına hizmette görürler. Kim ki kalbi ve ruhuyla bu hizmet davasına destek vermezse, Allah'a giden yolda kurbiyet ve vuslat bulamaz, dolayısıyla ruhu, ilahî hediyelerden mahrum kalır.

KAYNAKÇA

- BAĞDATLI, İsmail Paşa. (1955). *Hediyyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*. tashih: İbnülemin, Mahmûd Kemal İnal, Avni Aktuç. MEB Yay: Ankara.
- BÂLÎ EFENDİ, Sofyalı. (2013). *Tasavvufta 7 Makam 7 Nefs Allah Yolunda Mertebeler ve Nefsin Halleri*. Hayykitap: İstanbul.
- BOSTANCI, Ali Haydar. (1996). *Tasavvufta Etvâr-ı Seb'a ve Sofyalı Bâli Efendi'nin Etvâr-ı Seb'ası*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, tasavvuf Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.
- BUHÂRÎ, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. (2001). *Sahihu'l-Buhârî*. Tahkik, Muhammed Zuheyr en-Nâsir. Daru'n-Necât: Dimaşk.
- BURSALI, Mehmet Tahir. (1972). *Osmanlı Müellifleri*. Haz. Ali Fikri Yavuz, İsmail Özen. İdeal Yayıncılık: İstanbul.
- CELEB, Halil. (2014). *Sofyalı Bali Efendi Hayatı, Eserleri ve Tasavvuf Anlayışı*. Gece Kitaplığı: İstanbul.
- ÇELEBÎ, Kâtip. (1967). *Keşfü'z-zünûn an esâmî'l-kütüb ve'l-fünûn*, nşr.: Kilisli Muallim Rifat-Şerafettin Yaltkaya. MEB Yay: Ankara.
- EBÛ DÂVUD, Süleyman b. Eş'as b. İshak el-Ezdi es-Sicistani. (1998). *Kitâbü's-Sünen thk. Muhammed Avvame. Darü'l-Kible li's-Sekafeti'l-İslamiyye*: Cidde.
- GÜNDÜZ, İrfan. (1984). *Gümüşhanevi Ahmed Ziyaüddin Hayatı, Eserleri, Tarikat Anlayışı ve Halidiyye Tarikatı*. Seha Neşriyat: İstanbul.

- HARİRÎZÂDE, Mehmet Kemâleddin, *Tıbyânu Vesâili'l-Hakaik fî Beyâni Selâsili't-Terâik*. İstanbul. Süleymaniye Kütüphanesi. İbrahim Efendi. no: 430.
- HULVÎ, Cemaleddin. (1993). *Lemezât-ı Hulviyye*. haz. Mehmet Serhan Tayşi. İstanbul. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları. (İFAV).
- İBN MÂCE, Ebu Abdillâh el-Kazvinî. (1982). *Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi*. tercüme ve şerh: Haydar Hatipoğlu. Kahraman Yayınları: İstanbul.
- KARA, Mustafa. (1992). “Bâli Efendi, Sofyalı”, *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 5. Ankara. ss. 20-21.
- KEHHÂLE, Ömer Rızâ. (1993). *Mu'cemü'l-Müellifin Terâcimu Musannifi'l-Kütübi'l-Arabiyye*. Müessesetü'r-Risâle: Beyrut.
- MUSLU, Ramazan. (2007). Halvetiyye'de Atvar-ı Seb'a Geleneği ve Sofyalı Bâli'nin Atvar-ı Seb'a Risâlesi. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl. 8, S. 18. ss. 43-63.
- MUSLU, Ramazan. (2012). Seyr u Sülûk Metodları. Editör, Kadir Özköse, *Tasavvuf El Kitabı*. Grafiker Yayınları: Ankara.
- ÖZTÜRK, Yaşar Nuri. (1998). *Kur'ân-ı Kerim ve Sünnete Göre Tasavvuf*. Yeni Boyut Yayınları: İstanbul.
- SÜNBUİL, Sinan. (1828). *Risaletün Şerifetün fî Beyani Atvari's-Seb'ati fî Tarikati't-Tasavvüfi ve 'z-Zühdi*. Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, Dvd No:1788, Arşiv No: 06 Mil Yz A 8942/2.
- TİRMİZÎ, Ebû İsa Muhamed b. İsa. (1998). *Sünenü't-Tirmizî*, I-V. thk. Beşşar Avvad Ma'ruf. Dâru Garbi'l-İslâmî: Beyrut.
- TÜRER, Osman. (1995). *Ana Hatlarıyla Tasavvuf Tarihi*. Seha Neşriyat: İstanbul.
- TÜRER, Osman. (2003). Letâif-i Hamse. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 27. Ankara. ss. 143.
- ULUDAĞ, Süleyman. (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Marifet Yayınları: İstanbul.
- ULUDAĞ, Süleyman. (2006). .Nefis. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 32. Ankara. ss. 526-529.
- VASSÂF, Hüseyin. (2006). *Sefîne-i Evliyâ*. haz. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz. İstanbul Kitabevi Yayınları.
- VELİKÂHYAOĞLU, Nazif. (1999). *Sünbüliye Tarikatu ve Kocamustafapaşa Külliyesi*. Çağrı Yayınları: İstanbul.
- VİCDÂNÎ, Sadık. (1995). *Tomar-ı Turuk-ı Aliyye Tarikatler ve Silsileleri*. (Tomar-ı Halvetiyye). Yayına Hazırlayan: İrfan Gündüz. Enderun Kitabevi: İstanbul.
- YAZICI, Tahsin. (1956). Fetihten Sonra İstanbul'da İlk Halvetî Şeyhleri, Çelebi Muhammed Cemaleddin, Sünbüil Sinan ve Merkez Efendi. *İstanbul Enstitüsü Dergisi*. İstanbul Matbaası: İstanbul.

- YILMAZ, Hasan Kamil. (2007). *Anahatlarıyla Tasavvuf ve Tarikatlar*. Ensar Neşriyat: İstanbul.
- YÛSUF, b. Ya'küb. (1290). *Menâkıb-ı Şerîf ve Tarikatnâme-i Pîrân ve Meşâyih-i Tarikat-ı Aliyye-i Halvetiyye*. Matba-i Amire: İstanbul.
- YÛCER, Hür Mahmut. (2010). Sünbül Sinan. *Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 38*. Ankara. ss. 135-136.
- YÛCER, Hür Mahmut. (2010). Sünbülüyye. *Diyanet İslam Ansiklopedisi, C. 38*. Ankara. ss. 136-140.